

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.6>

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Федорова Тетяна Сергіївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Дронов Владислав Юрійович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз реалізації міжнародних стандартів права на доступ до інформації та досліджено підходи до забезпечення права на доступ до інформації у різних країнах.

З'ясовано, що питання доступу до публічної інформації має неабияку актуальність як для пересічних громадян, активістів, журналістів, так і для експертів у сфері міжнародного права. Однак, попри важливість забезпечення доступу до інформації, у різних країнах дане питання регулюється по-різному.

Проаналізовано міжнародно-правові акти щодо доступу до правосуддя та підсумовано, що у системі міжнародного права можна виділити дві категорії правових норм: норми так званого м'якого права, що становлять норми рекомендаційного характеру, проте котрі за певних обставин можуть де-факто виступати джерелами права, з огляду на застосування принципу верховенства права, та норми обов'язкового характеру, що закріплені у відповідних міжнародних договорах.

Зроблено висновок, що право на інформацію є одним із найважливіших здобутків суспільства на шляху до становлення демократичної держави. Право на доступ до інформації породжує зобов'язання насамперед для держави, для тих, хто замінює її при виконанні певних функцій, або для тих, хто здійснює адміністративне управління ресурсами. Що стосується доступу до інформації, якою володіє держава, то слід зазначити, що обов'язок держави надати запитувану інформацію розповсюджується на всі органи держави, а не лише на органи виконавчої влади. Водночас, здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Ключові слова: міжнародні відносини, світова політика, права людини, міжнародний захист, міжнародне інформаційне право, право на доступ до інформації, інформаційні права, стандарти.

Fedorova Tetiana, Dronov Vladyslav. The right to access information and protection of personal data in international law and international relations

The article carries out a comparative-legal analysis of the implementation of international standards of the right to access to information and examines approaches to ensuring the right to access to information in different countries.

It was found that the issue of access to public information is very relevant for ordinary citizens, activists, journalists, and experts in the field of international law. However, despite the significance of providing access to information, this issue is regulated differently in various countries.

International legal acts on access to justice were studied and it was figured that two categories of legal norms can be distinguished in the system of international law: norms of the so-called soft law, which are norms of a recommendatory nature, but which, under certain circumstances, can de facto act as sources of law, taking into account the application of the principle of the rule of law, and mandatory norms established in the relevant international treaties.

Finally, it was concluded that the right to information is one of the most important achievements of society on the way to becoming a democratic state. The right to access information creates obligations primarily for the state, for those who replace it in the performance of certain functions, or for those who carry out administrative management of resources. As for access to information held by the state, it should be noted that the state's obligation to provide the requested information extends to all state bodies, not just executive bodies. At the same time, the exercise of these rights may be limited by law in the interests of national security, territorial integrity, or public order to prevent riots or crimes, to prevent the disclosure of information obtained in confidence, or to maintain the authority and impartiality of justice.

Key words: *international relations, world politics, human rights, international protection, international information law, right to access to information, information rights, standards.*

Важливу роль в системі регулювання доступу до інформації відіграють міжнародно-правові акти та міжнародні стандарти, що у них закріплені.

Слід зауважити, що міжнародно-правові акти захищають як право розповсюдження інформації, так і право на доступ до інформації. Водночас, до прикладу, Конвенція про захист прав і основоположних свобод [1] не передбачає права доступу до конфіденційної інформації, радше стаття 10 зобов'язує державу не обмежувати доступ до вже наявної інформації. Тож, в даному контексті мають місце негативні зобов'язання держави та її органів щодо невтручання в інформаційну діяльність, спрямовану на реалізацію даного права.

Важливим питанням щодо права на свободу переконань та їх вільне вираження є двоєдина концепція свободи, що лежить в основі цього права: головними елементами є «свобода доступу до держави» та «свобода від держави». Перший елемент стосується участі індивідуума у справах держави, а другий – особистого життя індивідуума та передбачає її всебічну охорону від будь-якого неправомірного зовнішнього втручання» [15].

Отже, право доступу до даних і документів органів публічної влади, належить до свободи доступу до держави, тобто права і можливості окремих індивідів та громадськості в цілому. Однак, стандарти базових міжнародно-правових актів

в галузі прав людини стосуються лише загальнодоступної інформації, а держава відповідно до її компетенції визначає обсяги загальнодоступної інформації серед тої, що створюється в процесі діяльності її органів.

В контексті розвитку міжнародно-правових стандартів щодо доступу до публічної інформації слід відзначити діяльність Ради Європи, зусиллями якої було розроблено відповідні процедури реалізації зазначеного права у державах-членах.

Тож, розглянемо положення зазначених документів, що стосуються доступу до інформації детальніше (Таблиця 1).

Крім того, у відповідності до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) застосовується в Україні, а тому рішення ЄСПЛ беруться до уваги при відстоюванні права на доступ до публічної інформації [9]. Відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України. Задля повного розуміння положень Європейської конвенції наголошується, що необхідно звертатись саме до рішень Європейського суду з прав людини [19].

У зазначених міжнародно-правових угодах їх учасники – суб'єкти міжнародного права, як правило, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення доступу

Таблиця 1

Порівняльно-правовий аналіз міжнародних стандартів доступу до інформації

Нормативно-правовий акт	Зміст
Конвенція про захист прав і основних свобод людини	Конвенцією встановлено, що кожна людина має право на свободу виявлення поглядів. Це право включає свободу одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з правами та обов'язками, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарання, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Основне право на свободу вираження поглядів згідно зі статтею 10 Європейської конвенції з прав людини охоплює право одержувати і передавати інформацію без втручання органів державної влади [1].
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року	Містить схожу конструкцію щодо доступу до інформації, як і Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини[5].
Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних	Метою документа є забезпечення на території кожної Сторони для кожної особи незалежно від її національності або помешкання поваги до її прав і основних свобод, зокрема її права на недоторканність особистого життя, стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру, що її стосуються. Відповідно до статті 7 Конвенції, для захисту даних особистого характеру, що зберігаються у файлах даних для автоматизованої обробки, вживаються відповідні заходи захисту, спрямовані на запобігання випадковому чи несанкціонованому знищенню або випадковій втраті, а також на запобігання несанкціонованому доступу, змінненню або поширенню [2].
Конвенція про кіберзлочинність	Метою Конвенції є припинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом установа кримінальної відповідальності за таку поведінку, як це описано у Конвенції, надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їхньому виявленню, розслідуванню та переслідуванню, як на внутрідержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва. У статті 2 Розділу II Конвенції погоджено, що кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисний доступ, до цілої комп'ютерної системи або її частини без права на це. Сторона може вимагати, щоб таке правопорушення було вчинене шляхом порушення заходів безпеки з метою отримання комп'ютерних даних або з іншою недобросовісною метою, або щодо комп'ютерної системи, поєднаної з іншою комп'ютерною системою [4].
Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля	Має на меті захист права кожної людини жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень зазначеної Конвенції. В тому, що стосується доступу до екологічної інформації дана Конвенція базується на декількох основних принципах, викладених в преамбулі Конвенції, серед яких, зокрема, слід виділити такі: <ul style="list-style-type: none"> - удосконалення доступу до інформації та участь громадськості в процесі прийняття рішень підвищують якість рішень, які приймають, та процесу їх виконання, що сприяє поліпшенню поінформованості громадськості щодо екологічних проблем, та дає громадськості можливість висловлювати свою стурбованість, а державним органам – вести належний облік таких інтересів; - сприяння поширенню екологічних знань для кращого розуміння процесів, пов'язаних з навколишнім середовищем і сталим розвитком, і заохочення всебічної поінформованості громадськості щодо рішень, які мають вплив на стан навколишнього середовища та сталий розвиток, і її участь у процесі прийняття таких рішень; - поінформованість громадськості щодо процедур участі в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, вільний доступ до цих механізмів і знання, як ними користуватися [3].

Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства	Завданням держав відповідно до цієї Конвенції є побудова інформаційного суспільства [6].
Рекомендація Ради Європи № R (81) 19 «Про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів»	Містить загальні принципи доступу до офіційних документів. Кожний орган країн ЄС створює загальний реєстр своїх документів. Документи видаються у вигляді, зазначеному у запиті запитувача – у вигляді копії, включаючи електронну копію, якщо документ існує в такій формі, або (без права виносити за межі установи) у вигляді оригіналу [8].
Рекомендації Ради Європи № R (2002) 2 «Про доступ до офіційних документів»	Дані рекомендації містять більш широкі принципи застосування юридичних норм (зобов'язує розпорядників інформації складати щорічні звіти щодо використання інформації). Також дані рекомендації передбачають принцип надання якомога більшого можливого ефекту в сфері реалізації права на доступ до публічної інформації [7].

громадян, держав, міждержавних утворень до інформації. Отож, акцентується на створенні державами за допомогою національних правових механізмів умов для доступу до інформації. Іншими словами, наголошується на забезпеченні доступу до інформації [12, с. 193].

Варто погодитися з Аблякімовою Е.Е. про те, що питання доступу до публічної інформації вважається певною мірою відокремленим від загального права вільно збирати та розповсюджувати інформацію: ані документи Біля про права людини ООН, ані Конвенція про захист прав і основоположних свобод 1950 р. не містять у своїх нормах вказівок на обов'язки органів публічної влади надавати інформацію про свою діяльність [10].

Лубінець Д. роз'яснив питання доступу до інформації в умовах воєнного стану, зважаючи на міжнародні стандарти. Зокрема, зауважено, що розпорядникам інформації слід звернути увагу на тлумачення умов застосування відстрочки у задоволенні запиту. Наприклад, розпорядники публічної інформації у кожному конкретному випадку застосування відстрочки повинні не просто формально посилатися на наявність обмежувальних заходів, а обґрунтувати, що саме не дозволяє задовольнити запит вчасно. Ізвісно – обов'язково повідомляти про орієнтовну дату надання інформації. Тобто саме по собі запровадження воєнного стану не є достатньою підставою для відстрочки у задоволенні запиту [11].

Окрему увагу доступу до інформації в контексті функціонування ЗМІ приділив Дронов В.Ю., Федорова Т.С., Гриб А.М. [17;

18; 19]. На думку дослідників, партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України, зокрема щодо свободи та особистої недоторканності громадян, свободи слова і думки, свободи вираження поглядів і переконань, свободи світогляду і віросповідання, свободи об'єднання, участі громадян в управлінні державними справами тощо. Тому, доцільно виділити реалізацію і захист прав і інтересів, в тому числі права на доступ до інформації, передбачене низкою міжнародних та українських нормативно-правових актів, а також ефективна взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування також не можлива без доступу до інформації.

На думку Шинкар Т.І., судовий захист є основною гарантією права людини на доступ до публічної інформації, якій належить ключова роль у системі гарантій реалізації конституційних прав особи, оскільки саме у процесі вирішення спорів у суді виявляються найсуттєвіші законодавчі недоліки та суперечності. При цьому, до способів судового захисту, як важливої гарантії права людини на доступ до публічної інформації, потрібно віднести як безпосередній судовий захист права конкретної людини на інформацію, що здійснюється системою адміністративних судів на чолі з Верховним Судом України під час розгляду та вирішення ними відповідних судових справ, так і судовий захист конституційного права людини на інформацію, що здійснюється

Європейським судом з прав людини, рішення якого використовується як орієнтир для подальшої національної судової практики різних держав [13, с. 53]. Питання щодо відкритості, прозорості та доступності інформації у різних країнах проаналізував також Йенсон Моллер [16].

Таким чином, аналіз міжнародно-правового регулювання доступу до публічної інформації підтверджує, що правове регулювання права громадян на доступ до публічної інформації є однією з найважливіших гарантій становлення будь-якого демократичного суспільства. Обмеження права для збирання, одержання, зберігання, використання та поширення публічної інформації зумовлено лише умовами зберігання, специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження. Право на доступ до інформації

є самостійним правом людини і громадянина, що забезпечує задоволення його інформаційних потреб, участь у справах держави, реалізацію інших прав, зокрема права на свободу слова. Роль права на доступ до інформації зросла у сучасному суспільстві, що пов'язано із тими політичними, соціальними та економічними перетвореннями, які супроводжують процеси глобалізації та інформатизації і є невід'ємними ознаками інформаційного суспільства. Ці процеси сприяли формуванню міжнародно-правових стандартів в цій галузі та механізмів ефективної охорони прав від порушень. Більше того, вільний доступ до інформації у сьогоднішніх умовах розвитку суспільства є одним з важливих критеріїв демократичності суспільства. Відповідно, забезпечення доступу до інформації є обов'язком держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25 червня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text
4. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
6. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 р. URL: <https://studies.in.ua/inform-pravo-shporu/2201-oknavska-hartya-globalnogo-nformacynogo-susplstva.html>
7. Рекомендації Ради Європи № R (2002) 2 «Про доступ до офіційних документів» від 21 лютого 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a33#Text
8. Рекомендація Ради Європи № R (81) 19 «Про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів» від 25 листопада 1981 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/rekomendatsiya-r-81-19-pro-dostup-do-informatsiyi-shho-znahodytsya-u-rozporядzhenni-derzhavnyh-organiv/>
9. Провиконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України 23 лютого 2006 р. № 3477. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
10. Аблікімова Е.Е. Міжнародно-правові стандарти права на доступ до публічної інформації. *Актуальні проблеми політики*. Вип. 48. 2013. С. 130–138. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/48_2013/17.pdf
11. Лубінець Д. Право на інформацію – це основа демократії. LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/565264_pravo_informatsiyu-tse_osnova.html
12. Чуб А. Міжнародні та національні стандарти доступу до публічної інформації. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Вип. 5. 2020. С. 119–123. URL: <http://www.jurnaluljuridic.md/index.php/main/article/view/24>
13. Шинкар Т.І. Судовий захист права на доступ до публічної інформації. *Правова позиція*. Вип. 24. 2020. С. 53–57. URL: <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/4/13.pdf>

14. Calland R. Freedom of information Review of impact and effectiveness of transparency and accountability initiatives / R. Calland. London : Transparency & Accountability Initiative c/o Open Society Foundation, 2010. 22 p.

15. Jens Møller. Міжнародний досвід щодо Закону про доступ до публічної інформації. 2011. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1059/105816/files/3.pdf>

16. Дронов В. Ю. Аналіз рішень Європейського суду з прав людини у справах про доступ до інформації: нормативний та практичний ракурси. *Право і суспільство*. № 3. 2023. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.46>

17. Fedorov V., Fedorova T., Kosiuta M., Ahapova K., Topal A. Legal aspects of the use of cloud technologies. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, is. 28. P. 296–302. URL: <http://doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.33>

18. Дронов В.Ю., Федорова Т.С., Гриб А.М. Деякі види інформації за національним та міжнародним правом та їх значення у міжнародних відносинах та для реалізації прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 527–530. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/121>

19. Дронов В. Ю. Право на доступ до інформації у сучасних міжнародних відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/119>